

ELS DARRERS DIES A MALLORCA

El carnaval del poble

Caterina Valriu

(Grup d'Estudis Etnopoètics)

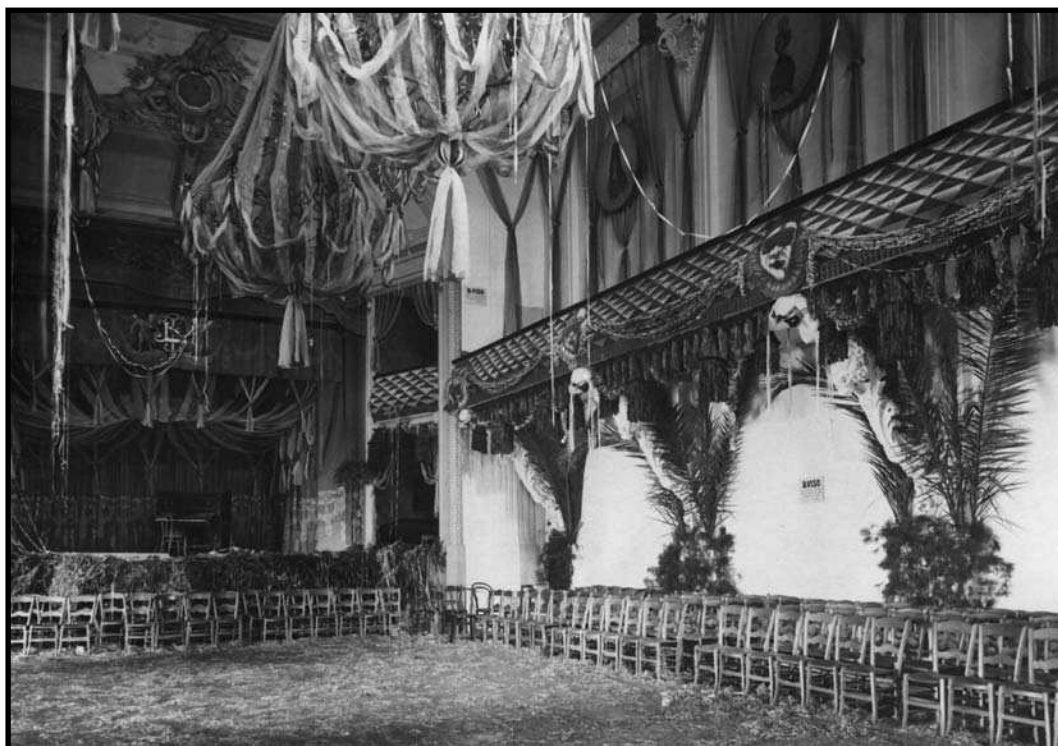
(Grup de Recerca en Etnopoètica de Illes Balears)

El concepte de festa es contraposa al de rutina quotidiana, en el sentit que la primera implica una actitud diferent de l'individu i la comunitat enfront de l'existència, almenys per un temps determinat. I aquesta actitud diferent es manifesta en la realització d'activitats no usuals en altres moments de l'any.¹ Del complex conjunt d'elements que donen forma al període anomenat Carnaval o Carnestoltes a la nostra cultura, temps de disbauxa i d'inversió, ens acostarem en aquest article a aquells jocs o activitats que es presentaven tradicionalment amb més intensitat durant els Darrers Dies –aquesta és la denominació usual a Mallorca, que fa referència als últims dies en què hom tenia llicència per menjar carn i fer gresca–, com a resultat de l'esperit d'alliberament i permissibilitat que els caracteritza i els contraposa radicalment al període següent de la Quaresma.²

En el període carnavalesc hi havia una sèrie d'activitats de caràcter lúdic, però també amb un important ingredient burlesc i sovint grosser, que eren habituals i que solien realitzar especialment els infants i joves. Encara que no fossin específics del carnaval, «tirar tests» (llençar tests o altra terrissa dins una casa amb l'objectiu que es trenqués i provoqués un terrabastall) i «tocar baula» (trucar a una casa repetidament i fugir abans que obrissin) eren dos dels entreteniments que gaudien de més èxit durant aquestes dates. A vegades tiraven simplement tests o bé estris de terrissa amb substàncies agradables a dintre (caramels, confits, fruits secs...) o desagradables (plomes, aigua, cendra, excrements...). Una altra pràctica habitual, sobretot entre els *quintos*, era anar a «treure carros». Consistia a anar a una casa i, sense que se'n temessin llurs propietaris, endur-se'n el carro i deixar-lo en un lloc enfora

i mal avinent, a vegades fins i tot desmuntat, una peça aquí i l'altra allà. No cal dir l'esglai dels propietaris en adonar-se que havien estat víctimes de la facècia. També d'aquest estil era passar amb un carro, de nit, i anar recollint els tests amb plantes dels portals de les cases, per deixar-los després en un indret ben diferent d'allà on els havien trobat.

Entre els infants era costum d'aquests dies passejar-se pel poble amb corns, esquelles, llaunes velles i tota classe d'estrís útils per fer soroll, i s'aturaven precisament davant les cases o veïnats que els resultaven més antipàtics. Sembla que una altra activitat molt difosa per tota l'illa era l'*ortigar*, encalçar-se amb manats d'ortigues. Habitualment eren els joves els qui intentaven alçar les faldilles de les al·lotes i refregar cames i cuixes amb aquesta planta, que produeix una forta coïssor. Segons una informadora de Petra:

Saló de la societat La Protectora (Palma), amb la decoració pròpia dels balls de màscares, a la dècada dels anys vint del segle XX.

—I llavò amb ortigues, amb manats d'ortigues. T'assegur que te'n donaven, d'ortigades i t'aixecaven es vestit! Ho feien a ses femelles, noltros no els podíem agafar a ells, tenien massa força!

I una altra de Montuiri ens conta que:

—Es joves venien més prest del camp, aquest dia [el Dijous Llar-

pers s'invertien. En aquest poble eren les dones les que ortigaven els homes. Ho solien fer pels voltants dels Darrers Dies a la porta dels tallers on feien feina, hora d'entrar, després de dinar. Era una manera de provocar la gatzara general, de recordar que prest arribarien els dies de festa.

—A ses fàbriques, a totes arreu, a partir de ses tres setmanes abans

*Una Rua a Palma devers els anys vint del segle passat.
Els propietaris d'automòbils sempre aprofitaven per lluir-los a les rues de carnaval.
L'home del cabàs recollia el confetti del terra per tornar-lo a vendre.*

der], i quan arribaven ses al·lotes les esperaven pes carrer, o amb ortigues per ortigar-les o amb poals plens d'aigo per banyar-les.

Però les al·lotes no patien només les ortigades i els banys, també les socarrades eren habituals als pobles de Mallorca a principi de segle XX. La mateixa informadora de Montuiri ens contà que:

—En aquell temps, a ses cases feien vetlades, se reunia sa gent i feien feines. Hi havia moltes cases que filaven fil i feien llençols de drap. Aquell fil prenia molt aviat. Es joves el robaven a ses al·lotes, estava molt estufat i prenia bé, l'hi calaven foc i les donaven foc per davall ses falades... I llavoness no duien bragues!

Una informació semblant hem recollit a Artà, on també provaven d'encendre les faldetes de les al·lotes amb manats de lli o de cànem estufat. Curiosament, a Alaró els pa-

del Carnaval, totes ses al·lotes, hora d'entrar, a les dues, no deixaven entrar es homes, i no deixaven entrar perquè totes són dones —joves, velles, casades, fadrines...—, amb ortigues envestien es homes perquè no entressin. Cada dia tot es temps de Carnaval.» (Guillem Far (a) Pelut d'Alaró)

Quan la gent sortia al carrer aquests dies, tant si anava disfressada com si no, era habitual tirar-se coses. Normalment ho feien les comparses entre elles, o bé els que anaven emmascarats en tiraven als vianants, o s'acostaven a algú que per algun motiu tenien especial interès a ridiculitzar o molestar. La imaginació popular ha estat pròdiga a l'hora d'experimentar substàncies per llançar. Evidentment, hi havia coses que eren pròpies d'una època i altres d'una altra; o bé pròpies d'una contrada per les característiques geogràfiques del lloc. Farem una llista a partir de les fonts orals que hem consultat:

- Farina, farina de color rosa (probablement fos una mescla de farina i almagra o qualsevol altra substància colorant).
- Aigua (a palades, amb pitxers, amb xeringues de canya, de goma) i sifonades (en època més recent).
- Polsim de bova (en els pobles propers a zones humides: Alcúdia, Pollença, Sa Pobla, Port de Felanitx, etc.).
- Polsim de talc, de sabó, de ceba (per fer plorar els ulls) i fum d'estampa.
- Cendra, guix, algues, serradís.
- Ous farcits de farina, de cendra, de paperí, d'aigua d'olors o ous nials.
- Taronges.
- Paperí i serpentines (d'introducció relativament recent).
- Confits i caramels (sobretot als balls).
- Bombetes de fer tro, de fer pudor, coets.
- «Ensaïmada clara de bou», és a dir, excrements.

Com podem veure, la llista és llarga i diversa. Algunes d'aquestes coses, les més inofensives, com ara paperí, serpentines, caramels..., eren més pròpies del carnaval ciutadà, i també s'introduïren als balls dels pobles. D'altres eren característiques dels jocs dels bergantells durant tot l'any (coets, bombetes, etc.) i finalment altres eren específiques del carnaval rural i responien bàsicament a l'aprofitament d'aquells elements que es trobaven més a l'abast i que per un dia perdien llur caire utilitari i esdevenien elements lúdics (farina, aigua, cendra...).

A Alcúdia la llicència femenina pròpia dels Darrers Dies es manifestava en una facècia que feien les al·lotes als homes. Els duïen a la botiga i un cop allà, de grat o per força, havien de pagar el que les al·lotes volien. Però la gràcia de la festa residia en la manera de dur-lo a la botiga, que prenia un nom ben curiós:

—Llavò, es Darrers Dies els dúiem a marjal. Saps que és marjal? No? Idò, els Darrers Dies dues al·lotes agafàvem un home i el sèiem a una cadira. I assegut a sa cadira el dúiem a sa botiga i mos havia de pagar lo que noltros demanàvem. I es homes corriiiien, perquè no els agafàssim, i noltros teníem sa cadira sempre aparellada i era un costum, de dur s'home

a *marjal*. I hi havia qualche jove que anava a darrere qualche al·lota i se deixava agafar. Això era sa festa de sa plaça. Tothom reia quan el duien a *marjal*.

A Lloseta el que feien les al·lotes era prendre el capell als joves i empenyorar-lo a la botiga:

—Ses al·lotes prenien es capell o sa galleta —que llavò molts duien galleta— a es joves i les duien a empenyorar a sa botiga o a es forn, que venien caramel·los, compraven deu cèntims o vint-i-cinc cèntims... I llavò ell, en anar a cercar es capell o sa galleta, havia de pagar lo que havien penyorat. I de vegades ho feien a ses al·lotes, les prenien qualche cosa.

A Llucmajor hi havia el costum que el Dimarts de Carnaval els homes casats havien de pagar el beure als fadrins. Per aquesta causa cap casat s'acostava a la taverna aquest dia. Els fadrins vigilaven i quan en veien algun l'agafaven i se l'enduïen en pes al cafè. Si un grup de casats se'n temia provaven de rescatar-lo per tal que no hagués de pagar. No cal dir que això ocasionava una gran bullícia: estirades, esqueixades de roba, crits, etc. A Selva, l'horabaixa del Dijous Llar, els *quintos* organitzaven una xaranga amb guitarres, un bombo, un violí, castanyetes..., i tots plegats anaven a cercar les al·lotes que feien feina a fora vila. Després tornaven plegats al poble i s'aturaven als carrers i a les cantonades a ballar ball de bot. Aquest costum es coneixia amb el nom de «prendre ses xapetes». La música que sonaven era una composició especial

per a aquest dia i es titulava precisament *Ses Xapetes*. Segons la nostra informadora de Selva:

«—Sa música anava a cercar ses al·lotes que anaven a entrecavar en es lloc mateix on feien feina. Hi anaven prest, després d'haver dinat. I a noltros, ses broadores, també venia sa música a cercar-mos i mos n'anàvem a ballar. Era un capvespre de festa. Llavors es *remato* era es vespre, que feien es ball.

Els Darrers Dies eren, doncs, el temps de la bauxa, la bulla, la gresca, la facècia, la permissivitat sexual, la llicència per a menjar i beure en excés, el moment de la crítica i la sàtira, l'enfrontament —ni que fos per uns pocs dies— a l'ordre establert, al domini dels poderosos, a la grisor

quotidiana. Perquè la festa —la necessitat de fer festa— és quelcom substancial a l'ésser humà, una necessitat intrínseca de canvi, de transgressió, d'alliberament i de plaer.

Notes

1. L'article s'emmarca en una línia d'investigació sobre la literatura popular catalana que ha rebut finançament del Ministeri de Ciència i Innovació a través del projecte d'I+D ref. FFI 2009-08202/FILO.

2. Per a més informació sobre les tradicions del carnaval mallorquí, podeu consultar VALRIU, C.: *El Carnaval a Mallorca, com era abans*. Palma: Olañeta Editor, 1995.

Un programa de ball de Carnaval de 1923.

